

DANISH INSTITUTE FOR INTERNATIONAL STUDIES
STRANDGADE 56 • 1401 Copenhagen K
+45 32 69 87 87 • diis@diis.dk • www.diis.dk

DIIS Brief

Tyrkiet og kurderspørgsmålets aktualitet i relation til Irak og EU

Klavs Odgaard Christensen og Selim Percinel
Maj 2006

After some years of silence the Kurdish question in Turkey has regained international awareness. This brief examines the Kurdish question in Turkey and describes the current situation for the large Kurdish minority in Turkey. The main argument of this brief is that there are three events that can influence the conditions of the Kurds in Turkey in coming years. The first event is the revival of the violent struggle of the Kurdish separatist movement, PKK. In May 2004 PKK decided to end a ceasefire and resumed the armed struggle against Ankara. At the moment the situation in south-eastern Turkey, especially in the Kurdish-dominated city of Diyarbakir, is destabilised and the country is witnessing an escalation of violence. This could force Turkish politicians and military to intervene. Such a scenario would worsen the fragile relationship between Turks and Kurds. The second event is the situation in Iraq. Since the invasion of Iraq in March 2003, the political influence of the Kurds in northern Iraq has increased. This causes anxiety among Turkish politicians who fear that this could encourage and inspire Kurdish separatists in Turkey in their fight for autonomy. The third event is the perspective of a possible Turkish EU membership. With the decision of the EU to begin membership negotiations with Turkey in October 2005, human and minority rights for the Kurdish minority will be on the top of the political agenda in coming negotiations between Brussels and Ankara. The argument is that the EU perspective will be vital for Turkish willingness to keep on improving the conditions for its Kurdish minority.

Klavs Odgaard Christensen er ph.d. og ansat som forskningsassistent ved Forsvarsakademiet.
Tlf. 21 24 25 46 / E-mail: koc.first@cbs.dk

Selim Percinel er cand.oecon. og ansat som forskningsassistent ved Forsvarsakademiet.
Tlf. 23 65 60 98 / E-mail: selimpercinel@yahoo.com

Dette brief er en del af det løbende forskningssamarbejde mellem Forsvar og Sikkerhed og Forsvarsakademiet. Udgivelsen er finansieret af De Forsvars- og Sikkerhedspolitiske Studier, et forskningsprogram som finansieres af forsvarsministeriet.

Dansk Institut for Internationale Studier, DIIS

Tyrkiet og kurderspørgsmålets aktualitet i relation til Irak og EU

Klavs Odgaard Christensen og Selim Percinel

Indledning

Tyrkiets bekymring for kurderspørgsmålet i Irak har traditionelt gået på, at landet har huset træningslejre for PKK og brugt området som base for dets voldelige aktioner på tyrkisk territorium. Men krigen i Irak og den efterfølgende irakiske statsopbygning efter invasionen i marts 2003 har tilføjet den tyrkiske bekymring nye dimensioner. Den aktuelle bekymring bundes således i den styrkede magtposition, de irakiske kurdere har fået i den nye og skrøbelige irakiske føderation, herunder hvilken indflydelse dette kan tænkes at få for kurdernes selvstændighedsbestræbelser i Sydøsttyrket.

De tydeligste tegn på de irakiske kurdere's øgede magt har været afstemningen om den irakiske overgangsforfatning og parlamentsvalget i efteråret 2005, hvor kurdernes position i Nordirak blev væsentligt styrket. Derudover skal nævnes nationalforsamlingens valg af den kurdiske leder Jalal Talabani som præsident for Irak i april 2005 samt valget af Mesud Barzani som leder af den autonome kurdiske region.

Samtidig påvirkes kurderspørgsmålet i Tyrkiet fra en anden front, nemlig EU og perspektivet om et muligt medlemskab. I starten af oktober 2005 indledte Tyrkiet optagelsesforhandlinger med EU, og kurderspørgsmålet vil komme til at indtage en nøgleposition i kommende møder. Set ud fra et EU-perspektiv har manglende anerkendelse og fraværet af minoritetsrettigheder for Tyrkiets kurdiske befolkning været gennemgående temaer, når samtalen er faldet på tyrkisk demokrati, og disse europæiske kritikpunkter vil kun vokse i betydning de kommende år.

Men hvad er det præcist der gør, at kurderspørgsmålet atter er blevet aktuelt? Hvad vil være afgørende for dets videre udvikling? Disse to spørgsmål forsøges besvaret i det følgende. Argumentet er, at der kan peges på tre faktorer, der kan påvirke det tyrkiske kurderspørgsmål på forskellig vis og dermed kan være afgørende for, hvilken vej udviklingen vil gå. Den ene af disse faktorer er som allerede skitseret udviklingen i Irak og de irakiske kurdere's stærke indflydelse. Den anden faktor er den kurdiske oprørsbevægelse, PKK, der har genoptaget den væbnede kamp og har dermed på ny sat den tyrkiske regering under pres. Og endelig som en tredje faktor er der Tyrkiets forhandlinger med EU og kurderspørgsmålets rolle i den proces.

Slutteligt vil en række mulige scenarier for kurderspørgsmålet i Tyrkiet udpeges. Scenarier som tager udgangspunkt i hvorledes samspillet mellem den øgede kurdiske autonomi i Nordirak, PKK's genoptagelse af den væbnede kamp samt EU-perspektivet vil påvirke udviklingen i det kurdiskdominerede sydøstlige Tyrkiet i den nære fremtid.

Først nogle overordnede betragtninger over den kurdiske minoritet i Tyrkiet set ud fra et nyere historisk perspektiv og med hovedvægt på de forandringer, der fulgte med i konstruktionen af den tyrkiske nationalstat.

Tyrkisk stats- og nationsbyggeri

Et tilbagevendende spørgsmål i forbindelse med den tyrkiske stats assimilationspolitik overfor kurderne er, hvorfor det kurdiske spørgsmål er et så følsomt tema?

Svaret findes i måden minoritetsbegrebet opfattes på internt i Tyrkiet. Her er der tale om en minoritetsopfattelse, der har udgangspunkt i den tyrkiske nationalstatsdannelse i 1923, som republikkens grundlægger, Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938), i vid udstrækning var bannerfører for.

I overordnede træk var Atatürks nationalstatsbyggeri et politisk eliteprojekt, der gik ud på at udbrede og legitimere forestillingen om en homogen tyrkisk identitet i en territorielt veldefineret statsramme. Mens islam var omdrejningspunktet i Det Osmanniske Rige, som opløstes efter 1. Verdenskrig, blev kurderne i opbygningen af den tyrkiske stat imidlertid ikke betragtet som en minoritet, men som en "naturlig" del af den muslimske majoritet.

Det Osmanniske Riges inddeling i det såkaldte *millet*-system var afgørende for sammenhængskraften i det decentraliserede osmanniske fællesskab med islam og sultanen som væsentlige samlingspunkter. Med *millet*-system menes der, at ethvert fællesskab i Det Osmanniske Rige organiserede sig efter deres religiøse og etniske overbevisning. Dermed var etnicitet altså særligt identitetsskabende i Det Osmanniske Rige, mens en etnisk identitet, som fx den kurdiske, i forbindelse med Atatürks skabelse af det moderne Tyrkiet ansås som faretruende, som splittende.¹ Med andre ord var der ikke plads til kurdernes etniske identitet, og derfor blev den undertrykt og siden forsøgt assimileret i det tyrkiske stats- og nationsbyggeri ud fra ræsonnementet om at kulturel, etnisk og sproglig diversitet ansås som en trussel mod Tyrkiets territoriale integritet.²

Udover at Atatürk adskilte religion fra politik og konsoliderede en sekulær tyrkisk stat, spillede udbredelsen og legitimeringen af tyrkisk som det eneste nationalsprog en afgørende rolle i bestræbelsen på at skabe enhed i mangfoldigheden.³ Den tyrkiske sprogreform fra 1928 er et illustrativt eksempel på en omfattende statsligt styret sprogpolitik, hvor det arabiske alfabet blev erstattet af det latinske. Dette var ikke blot en konsekvent sprogpolitik med konsekvenser for kurdisk sprog og kultur. Sprogreformen markerede også en orientering mod Europa og afstandtagen til Det Osmanniske Riges kulturelle og sproglige pluralitet.

Kurdiske selvstændighedsbestræbelser

Skal man tegne et overordnet billede af kurderproblematikken og forsøge at karakterisere Ankaras kurs overfor kurderne siden republikkens dannelse, kan der tales om perioder, som har været mere konfronterende end andre. I forbindelse med Atatürks nationalstatsprojekt, og særligt den store tyrkiske assimilationsproces i årene 1924-1938, kom til det til modstand og medførte 17 opgør mod den tyrkiske stat i de sydøstlige kurdiskdominerede områder. Oprør som havde både kurdiske og islamiske elementer i sig og med krav om dannelsen af en islamisk-kurdisk stat.

En væsentlig begivenhed i 1940erne var Tyrkiets udvikling mod et flerpartisystem. Indtil 1946 var Atatürks republikanske folkeparti CHP (*Cumhuriyet Halk Partisi*) det eneste lovlige parti, men ved valget i 1950 formåede et nyt tyrkisk parti, DP (*Demokrat Parti*), at vinde

valget. Dette politiske skifte markerede en mere liberal kurs overfor det kurdiske spørgsmål samt en mere positiv tilgang til det religiøse i modsætning til CHP's sekulære forankring.

For mange europæere forbindes kurderproblematikken dog oftest med det marxistiske PKK's (*Partiya Karkeren Kurdistan* – Kurdistans Arbejderparti) kamp mod den tyrkiske regering i 1980'erne og 90'erne. Ikke mindst tv-billederne af den dramatiske tilfangetagelse i Kenya i 1999 af PKK-leder, Abdullah Öcalan, står printet ind i hukommelsen. Men dette er kun et lille og alt for unuanceret billede af problematikken. Det er ganske vist rigtigt, at betragte dannelsen af PKK som en radikalisering af kurderspørgsmålet og starten på en voldelig kamp for kurdisk selvstændighed. Det interessante ved PKK's dannelse er imidlertid, at der i midten af 1970'erne fandtes omkring 12 marxistisk-orienterede kurdiske grupper. PKK var blot en af disse grupper.

Militærkuppet i 1980 og den efterfølgende vedtagelse af den tyrkiske forfatning i 1982 indvarslede en markant hårdere linje i den tyrkiske stats håndtering af kurderspørgsmålet og var tilmed et omfattende indgreb i tyrkisk demokrati. Perioden fra 1980 til midten af 1990'erne karakteriseredes ved en centralisering af magten og indskærpelse af statens magtbeføjelser på bekostning af individets rettigheder, bl.a. med en lov der i 1983 forbød anvendelsen af kurdisk.

Den vigtigste udvikling i de seneste år har været PKK's beslutning i maj 2004 om at ophæve den våbenhvile, som Öcalan proklamerede fra sin fængselscelle på øen Imrali i 2001. Siden maj 2004 er der ikke gået en uge uden sammenstød og kampe med civile og militære tab i de kurdiske områder til følge. Dermed er der indledt en ny voldsspiral og konfronterende kurs mellem Ankara og de kurdiskdominerede områder, der truer stabiliteten og roen i landet. Desuden har PKK ladet sig inspirere af irakiske oprørsgrupper og anvendt vejside- og selvmordsbomber samt opereret i mindre enheder af 5-12 mand frem for tidligere, hvor enhederne typisk udgjorde 300-500 mand. Med meddelelsen om at PKK har genoptaget den væbnede kamp og ikke mindst med de kampe og voldshandlinger, der aktuelt udkæmpes i de kurdiske områder, er der naturligvis ikke længere samme optimisme at spore som i perioden 2001-2003.

Udover at have genoptaget terrorhandlingerne har PKK fået en øget mediebevågenhed og har via deres synlighed i mediebilledet givet fornyet energi til det kurdiske oprør. Der har desuden været arrangeret store demonstrationer i flere tyrkiske byer som Istanbul, Ankara, Izmir og Trabzon med det mål for øje at få spredt kurderproblematikken mere effektivt i hele Tyrkiet. Denne professionelle tilgang til anvendelse af medierne og spredning af information i oprørskampen er særligt kendetegnende for den aktuelle situation.

PKK's beslutning om at genoptage kampen har dog ikke kun udløst protester fra den tyrkiske befolkning, men også vakt vrede internt blandt kurderne, hvor nogle ser det som et anslag mod de seneste års fremskridt. Grunden til dette skyldes, at EU-perspektivet virker stærkt appellerende for en betragtelig del kurdere, især de unge. Et stort antal af disse kurdere er EU-tilhængere, der gerne ser Tyrkiet med i EU, fordi et tyrkisk EU-medlemskab vil betyde, at kurdernes rettigheder forankres inden for rammerne af det europæiske samarbejde.

Derudover har en væsentlig konsekvens af PKK's væbnede kamp mod den tyrkiske regering været en genopblomstring af tyrkisk nationalisme. Her har temaet om Tyrkiet som en udelelig enhed, der må bekæmpe separatistiske elementer, fået ny næring. Et eksempel på dette fænomen ses bl.a. ved dannelsen af den såkaldte "reaktionære front", der er en særegen

samling af tidligere kommunister, kemalister og socialister. De har senest advokeret for en hårdere linje overfor kurderne og kombinerer en anti-kurdisk retorik med en anti-europæisk linje.

Den nuværende kurdiske situation i Nordirak 2003-2006

Som nævnt vil den nuværende politiske situation i det kurdiskdominerede Nordirak efter invasionen i marts 2003 givetvis komme til at influere væsentligt på den tyrkiske regerings fremtidige kurs overfor dets kurdiske befolkning. Fra Nordirak vil de irakiske kurderes nu øgede magtposition sandsynligvis sprede sig som ringe i vandet og på et tidspunkt nå ind i det kurdiskdominerende sydøstlige Tyrkiet.⁴

Dertil kommer to faktorer, der begge vidner om kurdernes øgede indflydelse i Irak. For det første har kurderne fået en væsentlig indflydelse centralt i Bagdad, hvor den kurdiske koalition i det irakiske parlament har fået 75 medlemmer. For det andet er der med den irakiske overgangsforfatning blevet etableret en kurdisk selvstyreforsamling (Jerichow, 2005: 25). Selv om der ganske vist ikke er tale om en selvstændig kurdisk stat i Irak, har chancerne for oprettelsen af en kurdisk stat i grænseområdet omkring Iran, Irak og Syrien vel ikke været større end på nuværende tidspunkt.

Det er dette scenario, der vækker bekymring i Ankara, fordi forestillingen om en eventuel opløsning af den irakiske føderation med efterfølgende oprettelse af en selvstændig kurdisk stat vil være identitetsforstærkende og ses som en samlende faktor for mange tyrkiske kurdere.

En afgørende forskel mellem kurderne i Nordirak i forhold til kurderne i Tyrkiet er de økonomiske forskelle. Den kurdiskdominerede by, Kirkuk, i det nordlige Irak er et oliecenter og kurdisk kraftcenter, der spiller en meget vigtig politisk og identitetsmæssig rolle. Som et illustrativt eksempel på den betydning Kirkuk indtager for kurderne og som samlende magtfaktor i regionen, har Barzani malende beskrevet Kirkuk som Kurdistans bankende hjerte, der ikke kan tages fra kurderne.

Ydermere er Kirkuk årsag til en kompleks strid mellem Tyrkiet og de irakiske kurdere. Stridens kerne er turkmenerne, der er en tyrkisktalende minoritet, hvis situation i det kurdiskdominerende Nordirak har påkaldt sig tyrkernes interesse og bekymring. Udenrigsminister Abdullah Gül har i den forbindelse udtalt, at Tyrkiet ikke stiltiende vil se på en situation, hvor turkmenernes tilstedeværelse bliver truet (*Turkish Daily News*, 31. maj 2005).

Turkmenerne nærer en frygt for, at kurderne ønsker at få dem ud fra deres olieområde og har bedt Tyrkiet om hjælp. Konflikten mellem kurdere og turkmenere er de senere år blevet forværret og påkaldt sig stadig større opmærksomhed fra den tyrkiske regering og i de tyrkiske medier, mens konflikten i de europæiske medier ikke har fået nogen særlig opmærksomhed.

Kurderproblematikkens økonomiske aspekt

Det kurdiskdominerende Sydøstanatolien med dets traditionelle stammesamfund og klanstrukturer har både økonomisk, uddannelsesmæssigt og socialt set været underudviklet i forhold til den vestlige del. Kløften mellem det urbaniserede og moderniserede vestlige Tyrkiet og det isolerede og tilbagestående sydøstlige Tyrkiet er de seneste år kun blevet dybere.

Siden 2002 er tyrkisk økonomi ganske vist vokset med 5 % om året. Derudover udbygger Tyrkiet for tiden sine olieledninger, hvilket set fra et europæisk perspektiv er vigtigt med henblik på en tilførsel af fremtidige energikilder til EU. Alligevel er den generelle økonomiske fremgang for landet ikke kommet de kurdiske områder til gavn.

Kurderne er således stadig den befolkningsgruppe i Tyrkiet, som i gennemsnit har den laveste indkomst og det laveste uddannelsesniveau. Desuden kæmper det sydøstlige Tyrkiet med analfabetisme, børnedødelighed og dårlige sundhedsforhold, og de feudale strukturer med klanerne som væsentlige magtbastioner har ikke virket fremmende for modernisering og områdets socioøkonomiske udvikling.

Sammenfattende skyldes årsagerne til et Sydøstanatolien i økonomisk stagnation et sammenfald af flere faktorer. En af de centrale forklaringer er som antydnet de manglende økonomiske investeringer, der kunne gøre den perifere region dynamisk. Flere tyrkiske firmaer har overvejet at investere i regionen, men fravalgt sig muligheden primært på grund af terrortrusler fra PKK. Dertil kommer, at et stort antal unge kurdere de senere år er valfartet til Istanbul og Ankara for at arbejde og uddanne sig.

Tyrkiet og EU

Ser man på betydningen af EU-perspektivet, bliver den kommende tid vigtig. Efter den tyrkiske regering 3. oktober 2005 indledte optagelsesforhandlinger med EU, kan der peges på en ny udvikling i de europæisk-tyrkiske forhandlinger ovenpå en tilnærmelsesproces mellem EU og Tyrkiet, der fulgte i kølvandet EU's anerkendelse af Tyrkiet som kandidatland ved Helsingfors-topmødet (1999). En fase hvor kurderproblematik, men også Cypren-spørgsmålet og menneskerettigheder, utvivlsomt vil udgøre de diskussionsmæssige hovedtemaer i EU-forhandlingerne. Allerede begivenhedsforløbet på EU-topmøderne i København (2002) og Bruxelles (2004) viste den tyrkiske regerings offensive strategi for at opnå en dato for optagelsesforhandlingernes start, og i efteråret 2005 blev de tyrkiske anstrengelser belønnet.⁵

Derudover er spørgsmålet om tyrkernes optagelse i EU blevet et ivrigt diskussionstema i flere EU-medlemslande. Det var tydeligt at observere i forbindelse med folkeafstemningerne om Forfatningstraktaten i særligt Holland og Frankrig i sommeren 2005. Også i den danske EU-debat før og særligt nu i forbindelse med "den europæiske tænkepause", har det bølget frem og tilbage med argumenter for og imod tyrkisk optagelse.

Interessen for Tyrkiet hos de europæiske statsledere og befolkninger hænger bl.a. sammen med det religiøse aspekt, og at ca. 98 % af Tyrkiets befolkning er muslimer. Men også landets størrelse med en befolkning på ca. 70 mio. indbyggere, et økonomisk tilbagestående Sydøstanatolien og udsigten til et udvidet EU med Tyrkiet, der i så fald vil grænse op til bl.a. Irak, Iran og Syrien, spiller en vigtig rolle.

Netop diskussionen om Tyrkiets størrelse har affødt en diskussion blandt europæiske statsledere om det ofte oversete fjerde Københavns-kriterium. Kriteriet omhandler EU's såkaldte absorptions-kapacitet. Det vil sige, at det ikke blot ansøgerlandet, der skal være klar til medlemskab. Det skal EU også. På EU-sprog formuleres kriteriet som "Unionens evne til at optage nye medlemmer uden derved at sætte tempoet i den europæiske integrationsproces over styr er ligeledes af stor betydning".

Statsminister Anders Fogh Rasmussen er en af de statsledere, der har berørt temaet om EU's absorptions-kapacitet. Det gjorde han i en kronik i Politiken fra september 2005, hvor han formulerende følgende angående perspektivet for et eventuelt tyrkisk EU-medlemskab: "Vi må erkende, at der er grænser for, hvor stort EU kan blive, og hvor hurtigt det kan gå, hvis EU fortsat skal fungere og bevare sin sammenhængskraft. Vi må også helt konkret drøfte Tyrkiet. Forhandlingerne om medlemskab indledes 3. oktober i år. Men det betyder ikke, at Tyrkiet har garanti for medlemskab. Det kræver for det første, at Tyrkiet er i stand til at påtage sig alle de forpligtelser, der følger af medlemskab. Det vil kræve meget store forandringer af det tyrkiske samfund. Men det kræver også for det andet, at EU kan overkomme at optage Tyrkiet". (Politiken, 27. september 2005).

Men EU-kriteriet om absorptions-kapacitet skal omgås med megen omtanke af de europæiske statsledere, hvis EU skal formå at holde Tyrkiet fast på den reformvenlige kurs over for kurderne og opretholde et godt forhold til Ankara. Spørgsmålet er nemlig om ikke diskussionen om, hvorvidt EU overhovedet kan rumme Tyrkiet vil resultere i en voksende skepsis og mistro blandt tyrkerne om EU's hensigter med Tyrkiet. En mistro som efterfølgende vil indvirke negativt på kurderspørgsmålet. Hvis tyrkerne på baggrund af absorptions-kravet således drager den konklusion, at landet alligevel aldrig bliver medlem uanset hvad det gør, så kan en reel mulighed være, at Tyrkiet vender tilbage til tidligere årtiers hårde kurs over for kurderne. Uden et perspektiv om EU-medlemskab kunne man forestille sig det scenario, at Tyrkiet flytter fokus fra minoritets- og menneskerettigheder og vil bruge et sådant større spillerum til at gå hårdt til kurderne for at skabe ro og tvinge PKK i knæ. EU bør derfor i forhandlingerne med Tyrkiet være meget varsomme med ikke at skuffe tyrkiske forventninger om EU-medlemskab og være sig bevidst om, hvorledes udtalelser fra europæiske statsledere forstås og tolkes i en tyrkisk kontekst.

Vendes blikket mod de kommende EU-forhandlinger mellem Ankara og Bruxelles, bliver det kurdiske spørgsmål et af de bedste kort tyrkerne kan spille i forhandlingsspillet om EU-medlemskab. Hvis tyrkerne kan fremvise markante fremskridt og synlige resultater, hvad angår implementering af civile og kulturelle rettigheder for dets kurdiske befolkning, vil Tyrkiet rykke i retning mod en nærmere fastsættelse af en optagelsesdato.

Selv om officielle politiske udtalelser altid skal ses på med kritiske briller er der imidlertid ingen tvivl om, at der de seneste år kan spores en ændret diskurs i Ankara angående kurderproblematikken. En ændring der er væsentlig for tonen og forholdet mellem den tyrkiske regering og kurderne. Der er således tale om en politisk diskurs, der har bevæget sig med små og forsigtige skridt mod det mere åbne og inkluderende set i forhold til tidligere, ikke mindst den meget voldelige og anspændte periode mellem regeringen og PKK i 1980'erne.

Turgut Özal, tidligere regeringsleder og præsident (1983-1993), understregede i sin regeringstid, at han havde kurdisk blod i årene og kom med udtalelser om en fredelig løsning

på kurderspørgsmålet. Vicepremierminister, Mesut Yilmaz, udtalte i 1999, at vejen til tyrkisk EU-medlemskab går gennem Diyarbakir, der er den uofficielle kurdiske hovedstad. Endelig har den nuværende premierminister, Recep Tayyip Erdoğan, understreget behovet for med demokratiske midler at løse det, han har omtalt som den ”kurdiske sag” i forbindelse med et besøg hos kurdiske intellektuelle i Diyarbakir i august 2005.

Hvor den tyrkiske regering tidligere konsekvent og diskriminerende omtalte kurderne som ”bjergtyrkere”, og hvor en manifestering af etnisk identitet og ytring på kurdisk var bandlyst med tortur og fængselsdomme til følge, kan der spores visse fremskridt. Selv om der stadig er et stykke vej fra ord til handling, kunne det tyde på, at den hårdhændede tyrkiske assimilationsstrategi gradvist er på vej til at blive erstattet af en mere forsonende linje. En linje som dog samtidig er skrøbelig og påvirkelig især for udviklingen i det nordlige Irak.

Kurderspørgsmålet kan som fastslået ses som nøglen, der kan åbne døren til EU. I den forbindelse skal betydningen af det politiske Københavns-kriterium nævnes. Kriteriet der omhandler garanti for demokrati, retsstat, menneskerettigheder for og beskyttelse af minoriteter vil være afgørende for de tyrkiske EU-aspirationer.

Ses der på hovedlinjerne i Kommissionens *Fremskridtsrapport for Tyrkiet* (november 2005) og EU’s forhandlingsramme for Tyrkiet fremgår det, at EU prioriterer det politiske Københavns-kriterium højt og nøje vil overvåge reformernes gennemførelse i praksis.⁶ Rapportens konklusioner er dog, at Tyrkiet stadig mangler en hel del, hvad angår ytringsfrihed, kvinders rettigheder og minoritetsforhold, herunder den kurdiske minoritets uuddannelsesmæssige og kulturelle rettigheder.

At udsigten til medlemskab af EU har flyttet den tyrkiske stat i retning mod en mere åben og inkluderende diskurs understøttes af vedtagelsen af i alt ni reformpakker siden 2001. Reformpakkerne er vigtige for en fortsat fremadrettet udvikling, fordi Tyrkiet har påbegyndt en proces, der berører en række demokratiske mangler inden for området vedrørende menneske- og minoritetsrettigheder. Med reformpakkerne er der taget fat om temaer og tabuer som ytrings- og forsamlingsfrihed, afskaffelse af dødsstraf, pressens frihed og kulturelle rettigheder for kurderne.⁷ Dermed kan reformerne ses som en juridisk sikret forbedring af både tyrkernes og kurdernes civile og kulturelle rettigheder.

Konklusion

Det kan fastslås, at der på nuværende tidspunkt kan peges på tre vigtige faktorer, der begge vil udøve markant påvirkning på Tyrkiets kurderproblematik i den nære fremtid. Det kan konkluderes, at kurderne i Tyrkiet påvirkes af begivenhederne i Irak og den øgede selvstændighed og magt, som de irakiske kurdere har opnået i kølvandet på folkeafstemningen om overgangsforfatningen og parlamentsvalget i 2005. Med den ustabile situation i Irak og med de interne konflikter, der hersker i landet, bliver det afgørende at følge det kurdiskdominerede Nordiraks videre bestræbelser for at opnå fuld selvstændighed. Det centrale spørgsmål her er, hvorvidt en kurdisk stat er realiserbar.

Der er ingen tvivl om, at mange kurdere drømmer om en selvstændig kurdisk stat, og at de opfatter den nuværende irakiske føderation som et skridt mod endelig autonomi. Det er dette perspektiv, der vækker bekymring i den tyrkiske regering, som ønsker, at Irak forbliver en enhed. En sådan politisk udvikling og ændring i Irak vil nemlig kunne føre til en yderligere

politisering af den kurdiske situation i Tyrkiet og opfattes som en sikkerhedstrussel mod Tyrkiets integritet. Hvis man anskuer kurderspørgsmålets udvikling i Tyrkiet med de pessimistiske briller, kunne man forestille sig det scenario, at en forværring af den i forvejen hårde konflikt mellem tyrkiske nationalister og PKK vil kunne ødelægge de seneste års reformproces og forværre forholdet til såvel Ankara som EU.

Den anden vigtige faktor i forhold til udviklingen i kurderproblematikken i Tyrkiet er som fastslået PKK's genoptagelse af den væbnede kamp mod den tyrkiske stat i 2004. Med de voldshandlinger og kampe der siden er fulgt, er situationen i dele af de kurdiske områder kritisk, ikke mindst i Diyarbakir, og den ustabilitet kan regeringen i Ankara ikke stiltiende se på. Man kunne i den forbindelse forstille sig, at en fortsat eskalering af kurderproblematikken kunne føre til et "demokratisk" kup af det tyrkiske militær for at skabe ro i landet.

Den tredje faktor er EU-perspektivet og tyrkisk efterlevelse af Københavns-kriterierne i de aktuelle optagelsesforhandlinger. Dette er helt afgørende for den videre reformproces internt i Tyrkiet. Denne proces har under Erdoğan's regeringsperiode været fremadrettet med vedtagelsen af en række grundlæggende rettigheder for kurderne inden for en kort tidshorisont. EU-kommissionens fremskridtsrapporter vil være en årlig evaluering af, hvorvidt reformerne har samfundsmæssig virkning.

Udvikling siden 2001 viser, at EU-perspektivet og "europæiseringen" af det kurdiske spørgsmål spiller en konstruktiv rolle i forbindelse med nedbrydelsen af tabuer og den diskriminerende undertrykkelse, den kurdiske minoritet har været udsat for. Tyrkiets ønske om at komme med i EU står krystalklart og et tyrkisk EU-medlemskab vil blive opfattet som fuldbyrdelsen af Atatürks projekt i tyrkiske øjne.

Hvad angår EU-perspektivet vil kurderproblematikken også indbefatte et væsentligt økonomisk aspekt. Der er ingen tvivl om, at EU ikke ønsker et Tyrkiet, der knækker over i to dele med et økonomisk, driftigt og veluddannet vestligt Tyrkiet med Istanbul som omdrejningspunkt og et økonomisk tilbagestående sydøstligt Tyrkiet. En endnu dybere økonomisk og social kløft mellem det vestlige og østlige Tyrkiet vil isolere kurderne yderligere og forværre forholdet til Ankara. Dog vil et Tyrkiet i økonomisk fremdrift bringe landet videre hen ad den stenede vej mod EU-medlemskab. Tyrkiet har en stor befolkning og har i modsætning til den demografiske udvikling i de europæiske lande en meget ung befolkning. Tyrkiet rummer dermed et potentiale og marked for investeringer.

Noter

¹ En yderligere grund til det kurdiske spørgsmåls følsomhed skyldes det, man kalder for Sèvres-syndromet. Dette er en mistro eller mistænkeliggørelse af Tyrkiets indre og ydre fjender, der truer Tyrkiets enhed med splittelse og besættelse af landet, og som har rod i Sèvres-traktaten fra 1920. Traktaten betød en opdeling af Det Osmanniske Rige mellem stormagterne. Samtidig åbnedes der op for en mulig dannelse af et autonomt Kurdistan. Det er med baggrund i dette, at Sèvres-traktaten fremstår som en ydmygende periode for Tyrkiet. Med Lausanne-traktaten indgåelse i 1923 blev Tyrkiets nuværende territorium fastlagt og den tyrkiske nationalstat cementeret. Vedrørende kurderspørgsmålet er det særlige ved Sèvres-traktaten art. 62-64. Her formuleres det, at der skal gives "lokal autonomi til de kurdiskdominerende områder". Dette nævnes intetsteds i Lausanne-traktaten.

² Det tydeligste eksempel på legitimeringen af tyrkisk identitet og princippet om homogenitet finder man i den tyrkiske forfatning. Her fastslås det, at "den tyrkiske stat, territorium og nation er en udelelig enhed".

³ Det centrale ved Atatürks nationalstatsprojekt var, at der ikke kun var tale om et pragmatisk projekt. Det var ligeledes båret frem af en særlig ideologi, der bl.a. betonede sekularisme og vigtigheden af en adskillelse mellem politik og religion. Denne statsideologi kaldes for *kemalisme* og har stadig en fremtrædende plads i tyrkisk politik og i tyrkisk selvforståelse. Der er seks grundelementer i kemalismen. Foruden sekularisme er det republikanisme, nationalisme, populisme, revolutionisme og etatisme. Se Møller Sørensen & Boel (2005: 37-46) for en diskussion af de kemalistiske grundelementer.

⁴ Antallet af kurderne er et omstridt tema i Tyrkiet og det er vanskeligt at komme med præcise tal. De fleste forskere er enige om, at der er ca. 15 mio. kurdere i Tyrkiet (svarende til 22 % af den samlede befolkning i landet). Der er kurdiske befolkningsgrupper i Iran, Irak og Syrien. I de fire lande Iran, Irak, Syrien og Tyrkiet bor der tilsammen ca. 30 mio. kurdere.

⁵ Forbindelserne mellem EU og Tyrkiet går reelt endnu længere tilbage. De indledtes med Ankara-aftalen (1963) og underskrivelsen af en associeringsaftale med det daværende EF. I 1987 ansøgte Tyrkiet officielt om EF-medlemskab.

⁶ EU-Kommissionen, *Progress Report on Turkey*, November 2005.

(<http://Europa.eu.int/comm/enlargement/Turkey/docs.htm>)

⁷ Med kulturelle rettigheder tænkes der primært på retten til sprogundervisning på kurdisk og mulighed for tv/radioudsendelser på andre sprog end tyrkisk. Det forventes, at de første private kurdiske sprogkurser starter i foråret 2006, efter det blev lovliggjort i 2004.

Litteratur:

- Uffe Østergaard, *Tyrkiet I EU? – EU's identitet, værdier og grænser*, Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS), København, 2006
- David McDowall, *A Modern History of the Kurds*. London, New York, I.B. Tauris, 2005
- Dietrich Jung, *Politik eller religion: Det muslimske Tyrkiet og den europæiske integration*. Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS), København, 2005
- Erik Jan Zürcher, *Imparatorluktan Cumhuriyete Türkiye 'de Etnik Çatışma*, Istanbul, İletişim, 2005
- Erik Boel & Jesper Møller Sørensen, Tyrkiets rolle i Mellemøsten, i: *Mellemøsten. Lokalt, regionalt og internationalt*, (red.) Hanne Kristine Adriansen & Helle Malmvig, Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS), København, 2005, s.73-87
- Jesper Møller Sørensen & Erik Boel, *Tyrkiet – på vej gennem EU's nåleøje*. København, Gyldendal, 2005
- Tuncay Özkan, *Abdullah Öcalan ne olacak?*, Istanbul, Alfa Yay, 2005
- Andrew Mango, *The Turks Today*, London, John Murray publishers, 2004
- Baskın Oran, *Türkiye 'de Azınlıklar*, Istanbul, İletişim, 2004
- Abdullah Şahin, *Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye*, Istanbul, Truva, 2004
- Bulent Aras, *Turkey and the Greater Middle East*, Istanbul, Tasam, 2004
- Bilal N. Şimsir, *Türk-Irak ilişkilerinde Türkmenler*, Ankara, Bilgi, 2004
- Kemal Kirişçi alii Gareth M. Winrow, *The kurdish Question and Turkey: An example of a Trans-State Ethnic Conflict*, London, Frank Cass, 1997
- Koray Düzgören, *Kürt Çıkmazı*, Istanbul, Vyayınları, 1994
- Cahit Tanyol, *Türkler ile Kürtler*, Istanbul, Era, 1993
- İsmet İmset, *PKK, Ayrılıkçı şiddetin 20 yılı (1973-1993)*, Ankara, Turkish Daily News yay., 1993
- Peter Alford Andrews, *Türkiye 'de Etnik Guruplar*, Istanbul, Ant Yay., 1992
- Nader Entessar, *Kurdish Ethnonationalism*. Boulder & London, Lynne Rienner Publishers, 1992

Artikler

Anders Jerichow, Irakernes valg, *Udenrigs 1*, 2005, s. 23-28

Ilene R. Prusher, Kurd-Turk Rivalry Threatens US Plans for Iraq, March 14, 2003,
<http://www.globalpolicy.org/security/issues/iraq/attack/2003/0314kurdturk.htm>

Chris Kutschera, Mad Dreams Of Independence "The Kurds Of Turkey and the PKK, *Middle East report, july-august 1994*

Martin van Bruinessen, The Kurds, Turkey and Iran after America's Iraq war: new possibilities? Utrecht University, May 2003,
http://www.let.uu.nl/~Martin.vanBruinessen/personal/publications/Kurds_after_the_war.htm

James Badcock, The future for the Kurds in Turkey, October 2002,
<http://www.nthposition.com/thefutureforthekurds.php>

Eky Karmon, The Showdown Between PKK and Turkey, november 1998,
http://www.ict.org.il/articles/pkk_turkey.htm

Tulin Daloğlu, Turkey's Kurdish Problem, August 2005, Washington Times,
<http://www.washingtontimes.com/op-ed/20050815-101642-7369r.htm>

Suat Kınkılıoğlu, Turkey's Kurds face a delicate test, Turkish Daily News, august 2005,
<http://www.gmfus.org/publications/article.cfm?id=129>

Christopher Brewin, The Iraq War and Democratic Politics, Keele University,
http://www.keele.ac.uk/depts/spire/Working_Papers/Chris_Brewin_working_papers/TURKEY%20AND%20IRAQ.pdf

Henri J. Barkey, Turkey and Iraq "The Perils and prospects of proximity", *United States Institute of Peace, Special Report 141*, Washington, July 2005

Yeşim Kuştepelî *alii* Umut Halaç, Türkiye'de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 6, Sayı 4*, İzmir, 2004.

Internet-adresser

<http://Europa.eu.int/comm/enlargement/Turkey/docs.htm>, EU-Kommissionens Fremskridtsrapport, november 2005

<http://www.milliyet.com.tr>, Milliyet daily newspaper

<http://www.zaman.com.tr>, Zaman daily newspaper

<http://www.turkishdailynews.com.tr>, Turkish Daily News

<http://www.kurd.org/>, Washington Kurdish Institute

<http://kurdistanobserver.com>, Kurdistan Observer

<http://www.tkb.org>, MIPT Terrorism Knowledge Base

<http://www.crisisgroup.org>, International Crisis Group